

Голодомор як плата за свободу

В рамках меморіальних заходів, які Одеська національна наукова бібліотека проводить до Дня пам'яті жертв голодоморів в Україні, 20 листопада у головному читальному залі, відбулася Година науковця «Злочини тоталітарного режиму: Голодомор 1932-1933 рр. в Україні як плата за свободу».

На екрані слайд-шоу з фотодокументами тих часів та світлинами пам'ятників жертвам, перші з яких були споруджені українцями з діаспори у різних куточках світу. В СРСР цей злочин тоталітарного режиму ретельно замовчувався, радянська людина знала все про голодуючих блокадного Ленінграда, але нічого про Голодомор.

До учасників зустрічі, більшість з яких студенти та гімназисти, звернулася генеральний директор ОННБ **Ірина Бірюкова:**

- Сьогодні ми говоритимемо про надзвичайно болючу сторінку історії нашого народу про Голодомори та про уроки, які ми повинні винести з тих подій. Серед запрошених нами, відомі історики, фахівці які присвятили свої наукові дослідження віднайденню найскладніших джерел – людських споминів. Бібліотека, як інституція, серед багатьох інших, виконує і меморіальну функцію, накопичує такі свідчення, опубліковані в документах, статтях і книгах. На сьогодні за запитом «голод» в електронному каталозі Бібліотеки міститься понад 300 видань, які побачили світ останніми роками.

Це свідчить про актуальність, суспільний запит і важливість дослідження цього питання. Сьогодні у колі провідних фахівців, науковців, які роки своєї праці, свою увагу та інтелект присвятили дослідженню різних аспектів Голодомору ми маємо відверто говорити, які висновки здатні робити з тих подій. Одна з книг, які нині представлені тут, має промовисту назву «Змова мовчання», адже впродовж довгих років, про цю тему не просто не говорилося, її боялися навіть згадувати люди, які пережили ті страшні події.

Вивчення теми Голодомору Бібліотекою розпочалося 2001 року зі співпраці з представниками української діаспори Австралії. ОННБ дослідила, упорядкувала та видала друком три випуски бібліографічного покажчика «Голодомор в Україні 1932-33 років», триває робота над четвертим випуском. Слід відзначити, що сьогодні це найповніше бібліографічне видання не лише в Україні, але й у світі, кількість бібліографічних позицій якого складає понад 20 тисяч.

Присутні з великою цікавістю слухали науковців, які впродовж багатьох років досліджують чи не найпотворніший злочин в історії людства. Теми доповідей: **«Голодомор 1932-1933 років в Україні як плата за Свободу»** - доктор історичних наук, професор кафедри археології та етнології України, декан факультету історії та філософії Одеського національного університету імені І.І.Мечникова **В'ячеслав Кушнір;**

«Тема Голодомору крізь призму публіцистики та художньої літератури» - заступник директора Департаменту - начальник управління культури, національностей та релігій Департаменту культури, національностей, релігій та охорони об'єктів культурної спадщини Одеської обласної державної адміністрації **Ярослава Різникова;**

«Меморіалізація пам'яті про Голодомор в Україні та світі» - заступник директора Одеського історико-краєзнавчого музею з наукової роботи **Юрій Слюсар;**

«Деформація традиційної побутової культури українців в роки Голодомору» - кандидат історичних наук, доцент кафедри археології та етнології України, заступник декана з наукової та виховної роботи факультету історії та філософії Одеського національного університету імені І.І.Мечникова **Наталія Петрова**;

«Голодомор 1932 -1933 рр.: дослідження науковців ОННБ» - головний бібліограф науково-бібліографічного відділу ОННБ **Тетяна Солоненко**.

У рамках заходу відбулася презентація книжкової виставки **«Ми пам'ятаємо – ми сильні!»: до Дня пам'яті жертв голодоморів в Україні»** - бібліографічний огляд, завідувач відділу зв'язків з громадськістю і реклами ОННБ **Тамара Кухарук**.

По закінченню зустрічі, своїми роздумами, чому наша молодь повинна знати про Голодомор, поділилася одна зі спікерів, кандидат історичних наук **Наталія Петрова**:

Сьогодні Одеська національна наукова бібліотека спільно з Одеським національним університетом ім. І.І. Мечникова, факультетом історії та філософії провели чергову «Годину науковця» «Злочини тоталітарного режиму. Голодомор як плата за свободу». Вже є традицією, що до пам'ятних дат ми проводимо такі заходи. Чому це важливо? Звичайно, ми можемо нашим студентам прочитати лекцію і під час занять. Але об'єднання зусиль бібліотеки з навчальним закладом, коли ми зі своїми учнями можемо дізнатися про новинки, які вийшли в книжковому світі та нові бібліографічні досягнення в цій царині, є дуже важливими.

Це комплекс джерел сучасних або історіографічних наративів, які ми можемо донести до студента чи випускника гімназії. Чому сьогодні важливо говорити про Голодомор? В Україні ми про це почали говорити з часів незалежності, але теж не одразу і далеко не всі в нашому суспільстві навіть сьогодні можуть сприймати цю тему і погоджуватися з тим, що це був дійсно Голодомор і геноцид. Я понад 11 років займаюсь дослідженням проблеми і дуже шкодую, що не почала робити це раніше, адже багато часу втрачено, померли ті люди, які були свідками, які це пережили. Але люди, яких я встигла перепитати, мали вони тоді від 5 до 12 років, в них були спогади, цінні в тому сенсі, що це був жах, який їм на все життя запам'ятався. Коли ми їх опитували, вони зізнавались, що навіть своїм онукам про це не розповідали, а деякі з них про Голодомор вперше розповіли саме нам, дослідникам, моїм студентам, які були зі мною, це була їхня практика. Я бачила, як під час усвідомлення тієї інформації, яку до них доносили чийсь бабусі, дідусі, змінювалися мої вихованці, адже вони розуміли, що їхні бабусі й дідусі можливо так само пережили подібну трагедію. Вони ставали іншими.

Кожна нація має не просто пам'ятати своє минуле, для того, щоб будувати майбутнє. Молодь, як рушійна сила будь-якого суспільства, має це пропускати крізь себе. Розумієте, емоційна складова є дуже важливою. Сьогодні ми не просто говоримо, що це трагедія, ми говоримо про речі, які є в повсякденному житті.. Кількість жертв, можливо, вже нікого не вражає. Чотири чи десять мільйонів, ми не можемо порахувати. Смерть однієї людини, коли в нас не дай Боже помирає близька людина – це для нас трагедія. Це трагедія однозначно й для тих, хто вперто заперечує факт Голодомору. Таких варто спитати: «А як у вас помирає дитина, чи ваша мама, це трагедія? Трагедія. Чому ж тоді, коли умертвили голодом стільки народу, стільки дітей, це не трагедія?». Мені приємно, що зараз молодь, переважно всі, з ким я спілкуюся, з цим погоджуються, дотримуються такої думки. Вважаю, що ці роки, що ми досліджували й доносили різні аспекти Голодомору, ми їх прожили не даремно, всі науковці України і світу.

Сьогодні це стає предметом і сюжетом кінематографічних творів нелегких для сприйняття. Вони вже є, вони дуже потрібні..

Є деякі речі, які ніколи не відновилися в українському суспільстві після 33 року. Навіть в свідомості тих людей, хто пережив голод 1932-33 років, війна і голод 1946-47 рр. не були такими страшними. В мене були такі респонденти, які пережили всі три голоди, 20-х, 30-х, 40-х і війну. Для них найстрахітливішим був 1932-33-й.

Більшість українців в ті роки жили в сільській місцевості. Масовим було розлучення родини, тих, хто не хотів йти до колгоспу насильно розлучали. Мама жила окремо від дітей. Уявіть собі сьогодні, що вас забрали з вашої родини за якусь «провину» ваших батьків на роботі. Ми собі тепер цього збагнути не можемо, а в 1932-33 роках для радянської влади, для тоталітарної системи, яка в своєму становленні знаходилася, якій було потрібно людей примусити, залякати, це була абсолютно нормальна практика, до якої вони вдавались досить часто.

Ось деякі факти, про які ми дізнавалися, спілкуючись з літніми людьми, під час експедицій, студенти мої були дуже розчулені свідченнями очевидців Голодомору.

Радянська влада будувала систему бригад, до них входили люди, які жили в одному селі, інколи були сусідами, здебільшого не відзначалися працьовитістю і високими моральними якостями. Вони ходили відбирати у селян хліб чи будь-які інші продукти харчування, наступного разу вони забирали домашні речі, які могли стати предметом обміну на їжу, такими предметами могли бути одежа, прикраси, килими, хатне начиння, у дітей відбирали верхній одяг. Ви можете уявити, що зараз хтось вломився у вашу хату і відібрав у вас куртку чи пальто для того, щоб ви мерзли, щоб вас залякати і примусити?

Після 32-33-х років люди усвідомили те, що сусід може бути ворогом, це може бути людина, яка в будь-який момент може вчинити дію, після якої помре хтось із вашої родини. Тотальна недовіра до близької до вас людини була зароджена саме з тих часів. Багато людей, яких ми опитували, стверджували, що після 32-33 років вкорінилася така думка: «не вкрадеш – не проживеш», бо тій частині людей, яка працювала в колгоспах, давали мізерну пайку їжі, тому вони були змушені щось красти. За це саджали до тюрми, але, якщо не вкрадеш – не проживеш і тобі не буде що їсти. Це стало нормою життя, люди вже не могли бути відвертими одне з одним. Ми почали досліджувати цю тему на початку 2000-х, часто люди розповідали це вперше і саме нам, бо ми були чужими для них, зі своїми близькими вони боялися бути відвертими. Уявіть собі щось подібне у вашій родині сьогодні, коли ви боїтеся щось розповісти своїм близьким. З одного боку вони боялись нагадувати про цю трагедію, а з іншого боялись травмувати своїх нащадків. Деяким дітям, онукам чи правнукам, було незрозуміло, чому бабуся збирає зі столу крихти чи сварить за щось недоїдене. Лиш потім з'ясувалося, що вона пережила Голодомор.

Завжди були певні види діяльності, завдяки яким людина в селі виживала. 1932-33-й - це роки руйнації традиційної культури українського села, це зникнення деяких видів діяльності, які ніколи не відновилися. Ткацтво майже зникло, а вівчарство не відновилося у повній мірі. Сьогодні ми це відроджуємо, але ми могли б не відроджувати, а мати набагато вищий розвиток нашого суспільства, який, якби не цей злочин тоталітарного режиму, спрямований саме на знищення українців.

В сфері духовної культури зазнали помітних деформацій обряди, через які обов'язково проходила кожна людина. Ми розуміємо, що тоді неможливо було відзначати народження

дитини, хрестини, як це було споконвіку заведено, не відбувалися весілля. Ми знаємо, що вмирили мільйони людей і найстрашніше було те, що їх не могли поховати так, як це було заведено. Померлих не ховали, а просто закопували, щоб не ховати на кладовищі закопували просто в хатах, зазвичай ховали в колективних могилах і мова про окрему труну чи відспівування святеником взагалі не йшла. Не йшлося про поминальні дні й таке інше. Тому таким важливим є питання ініційованої Джеймсом Мейсом акції «Запали свічку пам'яті», адже ці душі не відійшли правильно за народною уявою в інший світ. Вони не були відспівані, не були пом'януті ні наступного, ні дев'ятого ні сорокового дня. Інколи в родинах не залишалося нікого.

Про досить приблизну кількість жертв можна побачити в «Книгах пам'яті», виставлені тут примірники зроблені по всіх областях. Але далеко не увесь перелік загиблих там представлений, бо не всіх змогли переписати. Деякі села, зокрема й на Одещині, в 33-му році перестали існувати, вимерли цілком. Ці страшні речі призвели до того, що після 33-го року ті, хто вижив, зрозуміли, що життя продовжується, але можна недовіряти близьким, можна не дотримуватися усталених звичаїв, які тисячоліттями формувалися, можна вкрасти, головне щоб вижити. Ця травма, про яку ми говорили, продовжує в нас бути, ми постгеноцидна нація, цей термін є усталений.

Найстрашнішим було те, що люди їли. Їжа років Голодомору це окрема моторошна тема. Кілька років тому у Брюсселі наші активісти провели акцію, під час якої готували «їжу» часів Голодомору і роздавали прохожим. В такий спосіб люди отримували хоча б приблизне уявлення, що таке Голодомор. Звісно, це була лайт-версія - коріння і листя дерев, технічні культури, непридатні для харчування, дикоростучі трави. А в голод в Україні люди їли собак, котів, жаб, горобців, ворон, м'ясо мертвих домашніх тварин, і навіть, на жаль, траплялися випадки канібалізму.

Влада ретельно готувалася до Голодомору, про це свідчать архівні документи. Ще з 31-го року були накази знищувати в районі кордонів УРСР диких тварин, а також котів, собак, голубів – все те, що можна було з'їсти. Тобто знищувалася навіть сировинна база, якою голодна людина ймовірно змогла б прохарчуватися.

З кожним роком ми дізнаємося про нові й нові подробиці цього злочину. Звичайно, знаходяться місця масових поховань, бо це трималося в таємниці, люди тих місць боялися, ніхто туди не ходив. Дуже важливим є те, що розсекречуються архіви, Україна робить великі кроки. Дуже погано, що ми не можемо досліджувати російських архівів, прикро нам, що ця тема є табуованою в Російській Федерації зі зрозумілих нам з вами причин.

Сьогодні ми з вами воюємо з країною, яка є правонаступником тієї держави, яка голод в Україні організувала.

Володимир Генік